

Bursowa, F.:

A KISVÁROSI ÉS FALUSI KÖNYVTÁRAK HÁLÓZATÁNAK KIALAKÍTÁSA

A könyvtárakról és a könyvállomány védelméről szóló törvényerejű rendelet 9.§-ának 1.bekezdése így hangzik: "A közművelődési könyvtárak hálózatát a községi /városi és falusi/, járási és vajdasági könyvtárak alkotják." Ennek a rendelkezésnek az alapján hozták létre a könyvtári hálózatot, figyelembevéve az ország közigazgatási területi felosztását. A hálózat területi alapon történő megszervezését a közművelődési könyvtárakra háruló feladatok indokolják. E feladatok közé tartozik a városok és a falvak lakosságának a funkcionálisan egybekapcsolt könyvtári intézmények által történő könyvellátása.

A gyakorlatban a könyvtárak ilyen területi alapon történő elhelyezése nem bizonyult kielégítő és tökéletes megoldásnak.

A könyvtári hálózat egyes láncszemei közötti nagy távolság okozta mennyiségi hiányosságokat könyvkölcsönző állomások szervezésével igyekeztek kiküszöbölni.

A könyvtárak hálózatának a közigazgatási felosztással való szoros kapcsolata korlátozta a hálózat rugalmasságát, melyre pedig a megfelelő működéshez mulhatatlanul szüksége van. A közigazgatási felosztás tökéletlenségének bizonyítására megemlíthetjük, hogy az egyes közigazgatási egységek területi kiterjedése, a lakosság száma és sűrűsége közt nagy a különbség, - gyakran a területi felépítés sem megfelelő, - egyes, természetes adottságu kulturális és gazdasági, illetve kereskedelmi központokat közigazgatásilag lefokoztak. Ilyen körülmények között a közigazgatási felosztásban bekövetkező változás a könyvtárak hálózatában is gépies, mennyiségi változásokat idézett elő.

Az elfogadott szervezési elv alkalmazása nem lehet mechanikus; különben olyan szervezeti séma alakulhat ki, amellyel nem egykönnyen lennének az új életkörülményekből adódó szükségletek elérhetőek. A szerveze-

ti elv rugalmas alkalmazása mellett szólnak továbbá a könyvtári és pénzügyi természetű szempontok is.

Ezzel kapcsolatban két kérdést szeretnék felvetni: az egyik a kisvárosi könyvtárak, a másik a falusi könyvtárak problémája.

A kisvárosi könyvtárak kérdése már eléggé megérett ahhoz, hogy vita tárgyává tegyük és hogy javaslatokat tegyünk vele kapcsolatban a jövőre.

Már nem egyszer megállapítottuk, hogy a kisvárosi könyvtárak mind belső szervezés és működési színvonal, mind pedig elhelyezés és személyzet tekintetében nagyon elhanyagoltak. Ritkán esik szó a könyvtárak tevékenységének kiterjedéséről és hatásköréről és ezáltal a környezetükben, illetve a járás könyvtári hálózatában betöltött szerepükről.

Állandóan szem előtt kell tartanunk, hogy a kisváros nem csupán meghatározott területi egység, hanem bizonyos mértékben központ is, mely meghatározott kulturális és gazdasági hatást gyakorol a járás területére.

A kisvárosi könyvtár működésének csupán a város területére való korlátozása tehát nem látszik helyes eljárásnak. Még helytelenebb lenne azonban, ha azokban a városokban, amelyek a községi nemzeti tanács elnökségének székhelyéül szolgálnak, a könyvtárral egy fedél alatt, /sőt, sokszor vele közös helyiségben/külön könyvtárat létesítenénk a szomszédos község ellátására.

A fenti megfontolások figyelembevételével megszervezett, szélesebb hatáskörrel és nagyobb illetékességgel rendelkező kisvárosi könyvtár jobban biztosíthatja a kulturális igények kielégítésének és fejlesztésének feltételeit, s ugyanakkor takarékosabb pénzügyi politikát is tud folytatni.

Ez a megoldás ugyanakkor nagyobb lehetőséget nyújt /az erre a célra szolgáló hitelkeretek egyesítése mellett/ a könyvállomány teljesebb és célszerűbb gyarapítására és felhasználására. Jobban megválogathatók a könyvtárban dolgozó személyek, tökéletesebben megtervezhető a könyvtár épülete /esetleg olvasóteremmel is ellátható/ és szükség esetén a munkatársak száma is emelhető.

A kisvárosok könyvtárának szélesebb körű hatósugara és tevékenységi területe elősegíthetné a népművelési intézmények szervezeti megerősödését és hozzájárulhatna jelentőségük emeléséhez.

A szóbanforgó városok rendszerint jelentős helyet foglalnak el a járás területének kialakításában; ilyen szempontból a városban lévő könyvtárak bizonyos fokig támogathatják a járási könyvtárak munkáját.

.....

Ezen a helyen kell megemlítenünk, hogy szükségesnek látszik megvitatni a járási székhelyektől kisebb /1-3 km-nyi/ távolságra fekvő falvakban létesítendő könyvtárak kérdését. A közeli falvak szinte külvárosoknak tekinthetők; a lakosság egy része a városban dolgozik és a zöm általában nap mint nap élvezi a város különböző szolgáltatásait. Magasabb fokú könyvtár közvetlen használata nemcsak hasznosabbnak, hanem előnyösebbnek is mutatkoznék a szomszédos falvak lakosságának szempontjából.

A falusi könyvtárak kérdése a hálózat jelenleg legégetőbb problémája. Három évvel a közigazgatási felosztás módosításáról szóló /1954. szeptemberében kelt/ törvény kihirdetésének és végrehajtásának harmadik évében állást kell foglalnunk a szóbanforgó könyvtárak további szervezését illetően. A fentiekkel kapcsolatban a következő kérdésekre kell válaszolnunk: 1/ milyen legyen a falusi könyvtár és milyen feladatokat töltsön be? 2/ helyes lenne-e, ha a falun követnők azt az elvet, hogy a könyvtárak területi elhelyezése a közigazgatási felosztáshoz igazodjék?

A közművelődési könyvtárak hálózatának kiépítésére vonatkozó elv kötelező volta, valamint az említett törvény végrehajtásában tanúsított gyorsaság elhomályosította azt a kételyt, van-e minden faluban szükség könyvtárra és lehetséges-e e könyvtárak megszervezése. A szóbanforgó kérdéssel kapcsolatban hozott határozat megfelelt a hálózat strukturájának; a végrehajtást 5 évre ütemezték be.

1954-ben a községi könyvtárak száma a községek számával egyezően 2.997-et tett ki. A közigazgatási terület felosztásáról szóló törvény végrehajtásának eredményeképpen 8.790 közigazgatási egység jött létre; ezeknek méretei sokkal kisebbek, mint a régi községek.

Hogyan fogadta a vidék az új helyzetet és a belőle folyó feladatokat?

1955-ben semmilyen pótterv nem készült a falusi könyvtárak hálózatának kiépítésére. A vidék kezdeményezésére és kizárólag a vidék hitelkeretéből, az említett évben 674 új könyvtárat nyitottak meg.

Az 1956. évre beütemezett terv tulteljesítésére és meggyorsítására irányuló kezdeményezések és annak egyidejű megállapítása, hogy a volt községi könyvtárak állományát veszélyes módon felbontják, mivel belőlük törpe jellegű és esetről-esetre gyarapított gyűjteményeket létesítenek az új könyvtári intézmények számára, - hogy nincsenek megfelelő könyvtári helyiségek, hiányzik a felszerelés, nem megfelelő az új könyvtárak vezetésére szerződötetett emberek képzettsége stb., arra figyelmeztettek bennünket: emeljünk gátat az új könyvtárak létesítésére irányuló elemmentáris erejű törekvésnek. Evégből a Művelődés- és Oktatásügyi Miniszter 1956. április 4.-én rendeletet adott ki a falusi közművelődési könyvtárak szervezésének és megnyitásának elvei és módja tárgyában.

Ettől függetlenül az év végén már 4.430 könyvtár működött. ....

Az új könyvtárak szervezése komoly kiadásokat jelentett. Az 1956. évben az új könyvtárakban foglalkoztatott dolgozók bére kb. 5 200 000 zlotyt tett ki /a havi átlagos kereset kb. 300 zloty/.

És milyenek az eredmények az olvasás terén?

Az alábbiakban néhány statisztikai adatot közlünk arra vonatkozóan, hány vidéki könyvtár működött és hogyan alakult az olvasók száma a szóbanforgó időszakban:

Év	Könyvtárak	Könyvkölcsönző állományok	Olvasók száma 1000-ben	Kölcsönzések száma 1000-ben	Egy könyvtárra eső	1000 lakosra eső
					o l v a s ó k s z á m a	
1955	3674	25539	1853	27076	504	119,7
1956	4430	25746	1784	26366	402	118,0

A táblázat adatai azt mutatják, hogy a könyvtárak számának jelentős növekedése - és ezzel együtt a könyvek szélesebbkörű terjesztése vidéken nem segítette elő a könyvtári szolgáltatások emelését.

Az olvasás helyzetéről teljesebb képet nyernénk, ha rövid tájékoztatást kapnánk az olvasók aktivitásáról, az olvasás színvonaláról és kulturájáról, a szóbanforgó statisztikai adatoknak a tényleges állapottal való összehasonlításáról /az ezen a téren mutakozó nyugtalanító

helyzetről magam is meggyőződtem, amikor a múlt év júniusában megvizsgáltam 20 falusi könyvtár problémáját/, a könyvtárnak a község életében való részvételéről, a könyvtár dolgozóinak alkalmasságáról, a helyiségviszonyokról stb.

.....

Milyen legyen a falusi könyvtár és milyen feladatokat töltsön be?

A jelenlegi falusi könyvtárat így határozhatnók meg: feldolgozott és hozzáférhetővé tett könyvek gyűjteménye.

Annak a falusi könyvtárnak viszont, amelyre szükség van, sokkal szélesebb hatáskörrel kellene rendelkeznie; ennek meghatározását így fogalmazhatnók meg: a falusi könyvtár társadalmi-művelődési, közműveltséget és nevelést terjesztő olyan intézmény, amely hivatását célszerűen összeválogatott, szervezett és széles körben hozzáférhetővé tett könyvgyűjteménnyel teljesíti.

Csak az így értelmezett, népművelési központot alkotó, a dolgozók kulturális érdekeit szolgáló, a népművelési munkát a könyvek segítségével végző könyvtár töltheti be kellőképpen a rá váró szerepet a falusi társadalom életében.

Az olvasás színvonaláról és társadalmi szerepéről nem a könyvtárak száma dönt, hanem mindenekelőtt szervezettségi fokuk és működési színvonaluk. Éppen ezért főleg a fenti kivánalmak megvalósítását kell szorgalmaznunk.

Az utóbbi évek során a falusi könyvtárak számszerű gyarapítása terén észlelhető sietség s a terv és a rendszeresség hiánya igen hátrányosan nyilvánult meg mind a könyvtárak területi elhelyezésében, mind belső szervezeti felépítésében, illetve a falusi könyvtárak tevékenységében.

Az így adódó problémák tárgyalás során választ adhatunk arra a kérdésre: helyes lenne-e, ha a falusi könyvtárak azt az elvet, hogy a könyvtárak területi elhelyezése a közigazgatási felosztáshoz igazodjék?

Ha megvizsgáljuk a szükségleteket és e szükségletek kielégítésének lehetőségeit /figyelembevéve a legutóbbi időszak tapasztalatait/, a fenti kérdésre negatív választ kapunk.

1955 előtt a falusi könyvtári hálózat szükségletei terén nagy problémát okozott az, hogy csekély volt a könyvtárak száma. Az a kísérlet azonban, hogy ezt a problémát a terület közigazgatási felosztásának elve segítségével oldják meg, kifejezetten csak formális lehetett.

A terület közigazgatási felosztásának elve nem kötelező például az oktatás, az egészségügy, a vallásos szükségletek kielégítése, a kereskedelem, a mezőgazdaság vagy az állattenyésztés terén.

Az élet különböző területein ui. a szervezés mindig azokból az alapelvekből indul ki, amelyek az adott környezet szükségleteiből fakadnak, s ugyanakkor figyelembe szokták venni a megvalósítás feltételeit, eszközeit és módjait is.

A könyvtári hálózat területi elhelyezésének tervezésénél alapvető szempont a lakosság száma, a könyvtárak hatókörének nagysága. A falusi viszonyok rengeteg nehézséget támasztanak az ilyen irányú normák megállapítása tekintetében /különösen területi szempontból/, de ennek ellenére mégis szükség van a környezet és a könyvtárak fejlődése szempontjából leghasznosabbnak mondható minimum megállapítására; mégha tökéletlen lenne is ez, nem lehet rosszabb a mechanikusan alkalmazott közigazgatási elvnel.

Ebből a megfontolásból kiindulva azt javasolom, hogy egy-egy falusi könyvtár tevékenysége szempontjából vegyünk hozzávetőleges normaként 3.000 főt. Ilyen körülmények között a falusi hálózatnak 4.500-5.000 könyvtárból kell állnia.

Az elmúlt évben már 4.430 könyvtárat számláltunk, úgyhogy ebben az évben a könyvtárak száma bizonyára eléri az 5.000-et. A jövő évre vonatkozóan nincsenek terveink a falusi könyvtárak további számszerű gyarapítására.

.....

Az ajánlott minimális lakosság-szám elfogadása - mely az alsó határt jelentené valamely faluban könyvtár nyitására - reális feltételeket teremt a könyvtár működéséhez. Ha ui. a könyvtár hatóköre által felölelt lakosság számából 15 %-ot sikerül megnyernünk a könyvtár számára, ez 450 olvasót jelent. Ebből 250 olvasót maga a könyvtár látna el, a többit pedig a könyvkölcsönző állomások.

.....

Eredeti cím: W sprawie organizacji sieci bibliotek malomiejskich i gromadzkich.
Megjelent: Bibliotekarz, 1957. 8.sz. 226-230.lap.
OSzK.ford.sz.: 1941.